

በፌዴራል የአስተዳደር ሥነ-ሥርዓት አዋጅ ቁጥር 1183/2012 አንቀጽ
14 መሠረት ለታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት አነሳስ መመሪያ ቁጥር
.../2016 የተዘጋጀ የማብራሪያ ጽሁፍ

1. መመሪያው የወጣበት የህግ መሠረት እና ዓላማ

የህ መመሪያ በታክስ አስተዳደር አዋጅ ቁጥር 983/2008 አንቀጽ አንቀጽ 115(4) መሠረት የታክስ ባለስልጣኑ ታክስ ከፋዩ በሚያቀርበው ማመልከቻ ወይም በራሱ አነሳሽነት በታክስ ከፋዩ ላይ የተጣለን የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት በሚያወጣው መመሪያ በሙሉ ወወይም በከፊል ሊያነሳ የሚችል ስለመሆኑ የተደነገገ ስለሆነ ገቢዎች ሚኒስቴር ይህን መመሪያ አውጥቷል፡፡

በዚህ ርዕስ ጉዳይ ከዚህ በፊት ማለትም በ2010 ዓ.ም መመሪያ ቁጥር 137/2010 ወጥቶ ሥራ ላይ የቆየ ቢሆንም በዚህ መመሪያ ላይ የተቀመጠው የአፈጻጸም ወሰን በታክስ አስተዳደር አዋጅ ላይ በተቀመጡት አስተዳደራዊ ቅጣቶች ላይ የተገደበ በመሆኑ በሌላ የታክስ ህጎች የሚጣሉ አስተዳደራዊ ቅጣቶች (በኤክስፖርት ታክስ አዋጅ ቁጥር 1186/2012 እና በቴምብር ቀረጥ አዋጅ ቁጥር 110/1990) በመመሪያው ስለሚስተናገድበት አግባብ ያልተካተተ ስለሆነ ለማካተት፤ እንደዚሁም ከተለያዩ የገቢዎች ሚኒስቴር ቅ/ጽ/ቤቶች ለተለያዩ ቅጣቶች የተሰጠው የቅጣት ደረጃ ምደባ አስተማሪ እንዳልሆነ በተደጋጋሚ ሲነሳ በመቆየቱ የቅጣት ደረጃ ምደባዎችን የአስተዳደራዊ ቅጣት አላማን በጠበቀ ሁኔታ እንዲፈጸም ለማድረግ የቅጣት ደረጃ ምደባዎችን መከለስ አስፈላጊ ሆኖ በመገኘቱ፤ ቅጣቱን ስለሚያነሳ የሥራ ክፍል እና የቅጣት አነሳስ ሂደቱን በይበልጥ ግልጽ ማድረግ አስፈላጊ ሆኖ በመገኘቱ፤ ይህ መመሪያ መውጣት ችሏል፡፡

2. በማስታወቂያ የተሰራጨው ረቂቅ እና የመጨረሻ ሆኖ በወጣው ረቂቅ መካከል ያለው መሠረታዊ የይዘት ልዩነት

- ✓ በትርጉም ክፍል ላይ “የታክስ ህግ” እና “አስተዳደራዊ ቅጣት” ለሚለው በአዋጁ ትርጉም የተሰጣቸው ስለሆነ ከፍትህ ሚኒስቴር በተሰጠ አስተያየት መሠረት እንዲወጣ ተደርጓል፡፡
- ✓ በተፈጻሚነት ወሰን ድንጋጌ ላይ “ይህ መመሪያ በታክስ አስተዳደር አዋጅ፣ በኤክስፖርት ታክስ አዋጅ እና በቴምብር ቀረጥ አዋጅ በተጣለ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት ላይ ተፈፃሚ ይሆናል” በሚል የተቀመጠው ተሰርዞ ከፍትህ ሚኒስቴር በተሰጠ አስተያየት መሠረት “ይህ መመሪያ በታክስ ህግ መሠረት በተጣለ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት ላይ ተፈፃሚ ይሆናል” በሚለው ተስተካክሏል፡፡ በዚህ መልክ መስተካከሉ ወደፊት በተለያዩ የታክስ ህጎች የሚጣሉ አስተዳደራዊ ቅጣቶች በመመሪያው ማሻሻያ የደረጃ ምደባ ብቻ ተሰጥቶቸው እንዲካተቱ ማድረግ የሚያስችል ይሆናል፡፡
- ✓ እንደዚሁም ከባለድርሻ አካላት በቀረቡ አስተያየቶች መሠረት በማስታወቂያ በተመለከተው ረቂቅ መመሪያ ላይ መሠረታዊ የይዘት ልዩነት ያላስከተሉ ማስተካከያዎች ተደርጓል፡፡

- ✓ የመመሪያው የመጨረሻ ረቂቅ ለባለድርሻ አካላት እና ለህዝባዊ ውይይት መድረክ ቀርቦ አስተያየት ከተሰበሰበ በኋላ ሰኔ 27 ቀን 2016 ዓ.ም የኢ.ፌ.ዴ.ሪ የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ባካሄደው መደበኛ ጉባዔ የተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 1341/2016 ያወጣ በመሆኑ በአዋጁ አንቀጽ 66 የተካተቱ አዲስ አስተዳደራዊ ቅጣቶች የቅጣት ደረጃ ምደባ ተስጥቶቸው ስለሚነሱበት ሁኔታ በረቂቅ መመሪያው ውስጥ ማካተት አስፈላጊ ሆኖ ስለተገኘ በረቂቅ መመሪያው እንዲካተት ተደርጓል። በአዋጅ ቁጥር 1341/2016 አንቀጽ 66 የተደነገጉ ቅጣቶች በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መንገድ ከተገቢው የተ.እ.ታ ደረሰኝ አሰጣጥ ጋር የሚያያዝ ስለሆነ በድንጋጌው የተቀመጡ ቅጣቶች የማይነሳ ቅጣት ተብሎ መቀመጥ አለበት የሚል ሀሳብ ተነስቷል። በሌላ በኩል በአንቀጽ 66 የተቀመጡ ቅጣቶች ሙሉ በሙሉ የማይነሱ ተብሎ ከሚቀመጥ በድንጋጌው የተቀመጡ ቅጣቶች በከፍተኛ የቅጣት ደረጃ ተመድቦ ቢቀመጥ እና ደረሰኝ ካለመስጠት ጋር በቀጥታ የሚገናኝ ቅጣት ካለ ተለይቶ የማይነሳ መሆኑ ተገልጾ ቢቀመጥ የሚል ሀሳብ ቀርቧል። በዚህ መሠረት በአዋጅ ቁጥር 1341/2016 አንቀጽ 66 የተደነገጉ ቅጣቶች በከፍተኛ የቅጣት ደረጃ የተመደቡ ሲሆን በአንቀጽ 66(1)(ሰ) መሠረት የተጣለው ቅጣት የማይነሳ ቅጣት ሆኖ በመመሪያው ተካቷል።
- ✓ በመመሪያው የቅጣት ደረጃ ምደባ ተስጥቶት ያልተካተተ ቅጣት ካለ ወይም መመሪያው ከወጣ በኋላ በሚወጡ የተለያዩ የታክስ ህጎች አዲስ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣቶች ሲደነገጉ የአፈጻጸም ክፍተት ሳይኖር በመመሪያው እንዲስተናገዱ ለማስቻል ሲባል “በመመሪያው የቅጣት ደረጃ ምደባ ያልተሰጠው ማንኛውም የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት በተደነገገበት የታክስ ህግ ላይ የማይነሳ መሆኑ ተገልጾ እስካልተገደበ ድረስ በከፍተኛ ደረጃ ተመድቦ ሊስተናገድ የሚገባ መሆኑ” ተገልጾ ተደንግጓል። ይህ የቅጣት ደረጃ ምደባ የተደረገው ቀደም ብሎ ያጋጠመው ችግር እንዳይደገም ለመከላከል ነው። ይህም መመሪያ ቁጥር 137/2010 ጾድቆ ወደ ሥራ ከገባ በኋላ በኤክሳይዝ ታክስ አዋጅ ቁጥር 1186/2012 የተካተቱ አዲስ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣቶች ስለሚነሳበት አግባብ በተመለከተ በቅጣት አነሳስ መመሪያው ስላልተካተተ ብቻ ሳይነሳ የቆየበት አግባብ ተፈጥሯል። እንደዚሁም የአሁኑ መመሪያ ረቂቅ ተዘጋጅቶ ለውይይት ቀርቦ የመጨረሻ ረቂቅ በተዘጋጀበት ጊዜ አዲሱ የተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ ቁጥር 1341/2016 በውስጡ አዲስ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣቶችን አካቶ ወጥቷል። በሂደት ላይ ያለው የተጨማሪ እሴት ታክስ ደንብ ረቂቅ ተጨማሪ አስተዳደራዊ ቅጣቶችን ይዞ የሚወጣ ቢሆንም የደንቡ ረቂቅ ህግ ሆኖ ሳይወጣ በረቂቁ ለተካተቱት አስተዳደራዊ ቅጣቶች የደረጃ ምደባ ሰጠቶ በዚህ መመሪያ ማካተት የሚቻል አይደለም። ስለሆነም በሚወጡ ሌላ የታክስ ህጎች የሚጣሉ አስተዳደራዊ ቅጣቶች ሊሰጣቸው የሚገባው የቅጣት ደረጃ በጥናት ተለይቶ በማሻሻያ መመሪያ በመመሪያው ውስጥ እስከሚካተቱ ድረስ ለጊዜው በከፍተኛ የቅጣት ደረጃ ተመድቦ ቅጣቱ በከፊል እንዲነሳ ቢደረግ በታክስ ከፋዩ እና በታክስ ባለሥልጣኑ በኩል ያለውን ፍላጎት ለጊዜውም ቢሆን አመዛዝኖ ሊመልስ ይችላል። ህግ አውጪው የጣለውን አዲስ የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት እንዲነሳ የማይፈልግ ከሆነ ቅጣቱን በጣለበት ህግ ላይ ቅጣቱ የማይነሳ መሆኑ እስካላመለከተ ድረስ በሚደረግ ጥናት ቅጣቱ ሊነሳ የማይገባ መሆኑ ተገልጾ በመመሪያው እስከሚካተት ድረስ በከፍተኛ የቅጣት ደረጃ ተመድቦ በከፊል የሚነሳ ይሆናል።

3. በረቂቅ መመሪያው ላይ የቀረቡ አስተያየቶች እና የተወሰዱ እርምጃዎች **ማጠቃለያ**

የታክስ አስተዳደራዊ ቅጣት አነሳስ መመሪያ ቁጥር 137/2010ን ለማሻሻል የተዘጋጀው መመሪያ ረቂቅ አስተያየት እንዲሰጥበት ለፍትህ ሚኒስቴር በቀን 10/08/2016 ቁጥር 5-6/51/16፣ ለባለድርሻ አካላት በቀን 17/08/2016 ቁጥር 5-6/52/16 በተጻፉ ደብዳቤዎች የተላከ ሲሆን ሁሉም የባለድርሻ አካላት በረቂቅ መመሪያው ላይ ያላቸውን አስተያየት በጽሁፍ አቅርበዋል። እንደዚሁም በዚህ ረቂቅ መመሪያ አስተያየት ያለው ማንኛውም ሰው አስተያየቱን እንዲያቀርብ ለማስቻል በቀን 08/09/2016 ዓ.ም በወጣው የአዲስ ዘመን ጋዜጣ ላይ ማስታወቂያ የወጣ ሲሆን ማስታወቂያው እና ረቂቅ መመሪያው በገቢዎች ሚኒስቴር ድህረ-ገጽ፣ ፌስቡክ ግጽ እና ቴሌግራም ገጽ ላይ እንዲጫን ተደርጓል። እንደዚሁም በቀን 14/10/2016 ከረቂቅ መመሪያው ቀጥተኛ ግንኙነት ያላቸው ባለድርሻ አካላት እና ታክስ ከፋዮች የሚሳተፉበት የውይይት መድረክ በገቢዎች ሚኒስቴር ዋና መ/ቤት የሰብሰባ አዳራሽ ተዘጋጅቶ በረቂቅ መመሪያው ላይ ውይይት ተደርጓል።

1. በረቂቅ መመሪያው አንቀጽ 5 ላይ በታክስ ከፋዮች በኩል የቅጣት ደረጃ ምደባዎችን ከአነስተኛ ወደ መካከለኛ ወይም ወደ ከፍተኛ ተደርጎ በመሻሻሉ ላይ ቅሬታ ሲያቀርቡ የተወሰኑት ታክስ ከፋዮች የቅጣት ደረጃው መከበዱ የታክስ ህግ ተገዢነትን ለማረጋገጥ የሚረዳ ስለሆነ የቅጣት ደረጃው መከበዱ በአግባቡ ነው የሚል ሀሳብ ቀርቧል። ከታክስ ባለሥልጣኑ ሠራተኞች እና ኃላፊዎች በኩል የቅጣት ደረጃ ምደባዎች ከፍተኛ እንዲመደብ ለማድረግ ያላቸውን አስተያየት በተለያዩ መልክ አቅርበዋል። ሆኖም ግን ለቅጣቶች የተደረገው የደረጃ ምደባ ክለሳ፣ የጥፋቶች የድግግሞሽ ታሪክ ታይቶ በጥናት ላይ የተመሰረተ ስለሆነ በማስታወቂያ በተመለከተው ረቂቅ መመሪያ ላይ የተቀመጡ የቅጣት ደረጃ ምደባዎች እንዳለ እንዲቀጥል ተደርጓል።
2. በውይይት መድረክ ላይ በረቂቅ መመሪያው አንቀጽ 7(2) በተመለከተ አንቀጽ 6 ሥር ባለው ሠንጠረዥ ላይ በተራ ቁጥር 1.1 መሠረት ግብሩን አጠቃሎ የከፈለ ሰው በዝቅተኛ ደረጃ የተመደበ ቅጣት 90 በመቶ የሚነሳለት መሆኑ ተጠቅሶ ሳለ በአንቀጽ 7(2) ሙሉ በሙሉ የሚነሳለት መሆኑ ተደንግጓል። ስለሆነም በሠንጠረዡ ላይ ተፈጻሚ ላይሆን መቶኛው 90% ተብሎ ከሚቀመጥ 100% ተብሎ ቢቀመጥ እና የአንቀጽ 7(2) ድንጋጌ ቢወጣ የሚል ሀሳብ ተነስቷል። ሆኖም ግን የመመሪያው ዋና ዓላማ ቅጣትን በማቃለል ታክስ ከፋዮች ያለባቸውን ውዝፍ የፍሬ ታክስ እና የወለድ ዕዳቸውን እንዲከፍሉ ለማስቻል ስለሆነ ቅጣት ብቻ ተጥሎባቸው ፍሬ ታክስ ዕዳ የሌለባቸው ታክስ ከፋዮች የተጣለባቸው ቅጣት 100% እንዲነሳላቸው ማድረግ የቅጣቱን አስተማሪነት እና ዓላማ የሚያከሸፍ ስለሆነ በሠንጠረዡ ተራ ቁጥር 1.1 በዝቅተኛ ደረጃ የተመደበ ቅጣት በመርህ ደረጃ 90 በመቶ የሚነሳ ሆኖ ታክስ ከፋዩ ከቅጣቱ በተጨማሪ ፍሬ የታክስ ዕዳ ያለበት ሆኖ ፍሬ የታክስ ዕዳውን እና ወለዱን በ30 ቀናት ውስጥ አጠቃሎ ከከፈለ በዝቅተኛ ደረጃ የተመደበ ቅጣት 100% የሚነሳለት ይሆናል።
3. አንቀጽ 6 ሥር ባለው ሠንጠረዥ ላይ በተራ ቁጥር 1.3፣ 2.3፣ 3.3 አፈጻጸም ጋር በተያያዘ በልዩ ሁኔታ ከአንድ ዓመት በላይ የከፍኖ ጊዜ ማራዘሚያ ስምምነት የሚፈቀድላቸው ግብር ከፋዮች የቅጣት አነሳስ መቶኛ ከሌሎች ተለይቶ ቢቀመጥ የሚል ሀሳብ ቀርቧል።

በልዩ ሁኔታ የከፍኖ ጊዜ ማራዘሚያ የተሰጣቸው ታክስ ከፋዮች በሠንጠረዡ መሠረት እንዲስተናገዱ ማድረግ ይቻላል። ሆኖም ግን የከፍኖ ጊዜ ማራዘሚያ ስምምነት በልዩ ሁኔታ እንዲራዘም እንደተደረገ ሁሉ የተጣለው

አስተዳደራዊ ቅጣት በልዩ ሁኔታ እንዲነሳ ማድረግ አስፈላጊ ከሆነ በመመሪያው አንቀጽ 10 መሠረት እንዲስተናገድ ማድረግ የሚቻል ስለመሆኑ ግንዛቤ ሊወሰድ ይገባል፡፡

4. በመመሪያው አንቀጽ 7(1)(ሠ) ላይ ከፍትህ ሚኒስቴር በተሰጠ አስተያየት መሠረት በዚህ ድንጋጌ ላይ የተቀመጠው ሀሳብ ግልጽ ስላልሆነ (የተቀነሰው ግብር ለማን እንደሚከፈል በግልጽ ስላልተመለከተ) እንደገና ታይቶ ይስተካከል በማለት ለቀረበው ሀሳብ በገቢ ግብር አዋጅ ግብር ቀንሶ የማስቀረት (Withholding) ግዴታ የተጣለበት ሰው ቀንሰው የያዘውን ግብር በገቢ ግብር አዋጅ አንቀጽ 97 ለሚመለከተው የግብር ሰብሳቢ ባለሥልጣን መክፈል ያለበት ስለመሆኑ የሚታወቅ ስለሆነ እዚህ መመሪያ ላይ ግብር ቀንሶ የሚያስቀር ሰው ግብሩን ለማን መክፈል እንዳለበት መግለጽ አስፈላጊ አይደለም፡፡

5. በረቂቅ መመሪያው አንቀጽ 10 ላይ የቅጣት አነሳሱ በልዩ ሁኔታ ስለሚነሳበት ምክንያት ከፍት ስለሆነ ታክስ ከፋዮች በዚህ ድንጋጌ መሠረት በእኩልነት እንዳይስተናገዱ በር የሚከፍት ስለሆነ ቅጣት በልዩ ሁኔታ ሊነሳ የሚችልበት ምክንያት በዝርዝር ተለይቶ ይገለጽ የሚል ሀሳብ ከንግድ ዘርፍ ማህበራት ምክር ቤት ቀርቧል፡፡

ቅጣት ማንሳት አስፈላጊ የሚያደርጉ ሁኔታዎችን በሙሉ መዘርዘር ቢቻል ኖሮ የአንቀጽ 10 ድንጋጌ አያስፈልግም ነበር፡፡ ሆኖም ግን በመመሪያው በዝርዝር ባልተቀመጠ ሌላ አሳማኝ ምክንያት ቅጣት ማንሳት አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ቅጣቱን የማንሳት እድል ዝግ እንዳይሆን ለማድረግ ነው ቅጣት በልዩ ሁኔታ ስለሚነሳበት አግባብ የተደነገገው፡፡ በሌላ አገላለጽ፣ ድንጋጌው እንደ ታክስ ከፋዩ ነባራዊ ሁኔታ የተጣለበት ቅጣት በኢኮኖሚያዊ፣ አስተዳደራዊ ወይም ማህበራዊ ምክንያቶች ማንሳት ተገቢ ሆኖ ሲገኝ የታክስ ባለስልጣኑ በተሰጠው ሥልጣን መሠረት ቅጣት እንዲያነሳ ለማስቻል የተቀመጠ ነው፡፡ አፈጻጸሙም ከፍት እና በዘፈቀደ እንዳይሆን ለማድረግ የአፈጻጸም ሂደቱ በተለያየ እርከን ባሉ የሥራ ኃላፊዎች ተገምግሞ የመጨረሻ ውሳኔው በታክስ ባለሥልጣኑ የበላይ ኃላፊ እንዲሆን ተደርጓል፡፡ ስለሆነም የቀረበው ሀሳብ ተቀባይነት አላገኘም፡፡

6. በረቂቅ መመሪያው አንቀጽ 10 ላይ የታክስ ባለሥልጣኑ የበላይ ኃላፊ ተለይቶ ቢገለጽ፣ የገቢዎች ሚኒስትር ከሆኑ ይሄው ቢገለጽ የሚል ሀሳብ ቀርቧል፡፡ መመሪያው በገቢዎች ሚኒስቴር፣ በአክ እና ድሬዳዋ ገቢዎች ቢሮ ላይ ተፈጻሚ ይሆናል ተብሎ ስለተሳበ ነው “የታክስ ባለሥልጣኑ የበላይ ኃላፊ” የሚለው አገላለጽ ጥቅም ላይ የዋለው፡፡ በዚሁ መሠረት የታክስ ባለስልጣኑ የበላይ ኃላፊ ማለት እንደአግባብነቱ ገቢዎች ሚኒስትር፣ የአክ ገቢዎች ቢሮ ኃላፊ ወይም የድሬ ዳዋ ገቢዎች ቢሮ ኃላፊ ሊሆን ይችላል፡፡

በአጠቃላይ የቀረቡት አስተያየቶች እንደአግባብነታቸው መጨረሻ ሆኖ በወጣው መመሪያ የተካተቱ ሲሆን በመመሪያው ያልተካተቱት አስተያየቶች ከምክንያታቸው ከላይ በተገለጸው አግባብ ያልተካተቱ መሆኑን እንገልጻለን፡፡